వ్యాసం ◆ వరవరరావు

'నీ ప్రాభవం మమ్మల్ని వదలలేదు'

'మనం ఒకర్నొకరం ఎక్కువగా అర్థం చేసుకున్నాం. ఈ మనుషులిట్లా పరస్పరం ఎందుకింత అర్థం చేసుకుంటారో కదా - ఈ దుఃఖానికి, క్షోభకు అంతటికీ ఇదే కారణమేమో' అంటాడు 'కాగజ్ కే ఫూల్' సినిమాలో గురుదత్.

ఐదు రోజులుగా బాలగోపాల్ జ్ఞాపకాలతో నాకు ఎంత ప్రయత్నించినా దుఃఖం ఉపశమించడం లేదు. ముప్పై ఏళ్ల క్రితం ఇదే అక్టోబర్ నెలలో చిన్నాలు హత్య తర్వాత మా ఇంటికి వచ్చి పరిచయం చేసుకున్న బాలగోపాల్ '80 ఆరంభానికే మా హృదయాల్లో చోటు చేసుకున్నాడు. అప్పటి నుంచి '92 దాకా మమ్మల్ని ప్రభావితం చేసిన, ఫాసినేట్ చేసిన వ్యక్తిత్వం బాలగోపాల్‌ది. సృజన, విరసం, రాడికల్ విద్యార్థి ఉద్యమం, కాకతీయ విశ్వవిద్యాలయం, ఎపిసిఎల్‌సి, ప్రజాసంఘాలు, ఉద్యమాలు - అన్నిటి సమాహారమైన వరంగల్, జైలు, బాగ్‌లింగంపల్లి - మా కమిట్‌మెంట్‌కు నిరుపహతి స్థలాలు.

1981 ఏప్రిల్ 20న ఇంద్రవెల్లిలో ఆదివాసులపై కాల్పుల తర్వాత సృజన 'సాహితీ మిత్రులు'లో ఇంద్రవెల్లి ప్రత్యేక సంచిక రూపొందించడంలో బాలగోపాల్ చాలా కృషి చేసాడు. ఆయనకు సామాజిక బృందాల్లో ఆదివాసుల పట్ల ఉన్న ఆసక్తికి ఇంద్రవెల్లి ఒక తక్షణ సందర్భమైంది. ఇంద్రవెల్లి గిరిజన సహాయ నిధి ఏర్పాటు చేసాం. '82 జనవరిలో ఆ డబ్బు మా దృష్టికి వచ్చిన మృతుల కుటుంబాలకు అందించడానికి నేను, ఆయన, సీతారామరావు పిట్టబొంగరం, పిప్పల్‌దరి, పాండుపురం మొదలైన గ్రామాలు రెండు రోజులు తిరిగాం. రాత్రిళ్లు చలిలో గోండులైనా గొంగళ్లు కప్పుకొని చలి మంటలు వేసుకుని కూర్చున్నారు. కానీ ఆయన బనీను కూడా వేయని షర్టు - చలిమంటలకు దూరంగా బాధితులను అడిగి రాసుకుంటూ. నేను, సీతారామరావు మేం తీసుకువెళ్లిన స్వెటర్లు, షాలులు చాలనట్లు గోండులిచ్చిన గొంగళ్లు కప్పుకొని రాత్రంతా చలిమంటల దగ్గర కూర్చున్నాం. మొదటిసారి ఈయనింత మొండివాడే అనుకున్నాం.

ఇంద్రవెల్లి స్థూపావిష్కరణ సభలో ఆయన అల్లం రాజయ్య, సాహు రాసిన కొమురం భీం నవల ఆవిష్కరించి, వలసవాద, నైజాం వ్యతిరేక ఆదివాసీ స్వతంత్ర సాయుధ పోరాటాల చరిత్ర వివరించాడు. ఇంకో సంవత్సరం నిర్బంధం పెరిగి ఇంద్రవెల్లి సంస్మరణ సభ పెట్టడమే కష్టమైనపుడు ఎం.పి.గా ఉన్న జార్జి ఫెర్నాండెస్‌ను పిలిచాం. వందలాదిమంది పోలీసుల పహారా మధ్యన సభ. జార్జి ఫెర్నాండెస్‌ను నాగపూర్‌లో ఫ్లైట్ దించుకొని పంకజ్ తీసుకొచ్చాడు. తిరుగు ప్రయాణంలో పంకజ్ కారులో ఫెర్నాండెస్, బాలగోపాల్, నేను గుడిహత్నూర్ మీదుగా నిర్మల్‌కు వెళ్లాం. ఫెర్నాండెస్‌ను నాందేడ్‌కు పంపించడానికి. గుడిహత్నూర్ దాటి ఘాట్‌రోడ్ ఎక్కగానే కొండల మీంచి ధోతులు కట్టుకొని చొక్కాలు వేసుకున్న (గోండు ఆహార్యంలో) పోలీసులు మా కారుపై బండరాళ్లు దొర్లించారు. కారు ముందు అద్దాలు పగిలాయి గానీ పంకజ్‌దత్ తెలివిగా పక్కగా తప్పించాడు. కాని ఆ స్థితప్రజ్ఞుడు బాలగోపాల్ ఘాట్‌రోడ్ దాబాలో రొట్టె, పప్పు బాగుంటాయని ఫెర్నాండెస్‌ను ఊరించి, ఇంక చావు గండం తప్పింది కనుక తిని వెళ్దామని దింపాడు. మరో సంవత్సరం మనోరంజన్ మొహంతీతో పాటు అరెస్టయిన అనుభవాలు మొహంతీ రాయనే రాసాడు. ఆ తర్వాత కరువు సందర్భంగా గానీ, మలేరియా, అతిసార వ్యాధుల సందర్భంగా గానీ, ఎన్‌కౌంటర్ల సందర్భంగా గానీ ఆయన ఆదిలాబాదు జిల్లాకు ఎన్నిమార్లు వెళ్లాడో లెక్కేలేదు.

మా కళ్లముందే జరిగే విషయాలను ఆయన వలె కొత్త చూపుతో చూడలేకపోవడం, ఆయన చెప్పిన తర్వాత అట్లా నాకు ఎందుకు తోచలేదు అనిపించడం ఇప్పటికీ ఉన్నదే. అట్లని మేం ఎల్లవేళలా ఏకీభవించామని కాదు. నాకు రాజకీయ విధేయత వ్యసనమైన కొద్దీ ఆ తేడా నాకు తెలుస్తూనే ఉన్నది. 'మీమీ రాజకీయ ప్రాతినిధ్యాలతో కాదు మీరు ఎపిసిఎల్‌సిలో పని చేయాల్సింది' - అన్నాడు '83లో ఖమ్మంలో కార్యదర్శి అయ్యాక. నేను కన్విన్సు అయి ఇంక కార్యవర్గ సమావేశాలకు వెళ్లడం మానేసి డాక్టర్ రామనాథం గారికి చెప్పాను - నేనింక ఎపిసిఎల్‌సిలో కొనసాగను- అని. ఆయన కన్విన్సు కాలేదు. 'బాలగోపాల్ పౌరహక్కుల ఉద్యమంలో తనదయిన మార్గాన్ని వేస్తాడు' అన్నాడు ఎన్.కె. పీపుల్స్ వార్ పని చేస్తున్న ప్రాంతాల్లో జరుగుతున్న నిర్బంధం గురించి ముందుగా నిజనిర్ధారణకు వెళ్లాలన్న నా ప్రతిపాదనపై కూడా మా మధ్య '82లో కొంచెం నిష్ఠురంగా చర్చ జరిగింది. మళ్లీ '93 అక్టోబర్ దీపావళి ముందు బెంగళూరులో అరెస్టు చేసి పులి అంజయ్య, భాగ్యలను వరంగల్ జిల్లా పీచరకు తీసుకువచ్చి 'ఎన్‌కౌంటర్' చేసినపుడు ప్రెస్‌క్లబ్‌లో కలిసి నేనాయనతో నిజనిర్ధారణకు వెళ్లాలని సూచించాను. బయటి రాష్ట్రంలో కదా అన్నాడు. ఎన్‌కౌంటర్ చూపుతున్నది పీచరలో కదా అన్నాను. ఇక్కడ అరెస్ట్ ఆధారాలు ఏమి దొరుకుతాయన్నాడు. ఇక్కడి నుంచి బయల్దేరి అక్కడికో, అక్కడి నుంచి మొదలుపెట్టి ఇక్కడికో శోధిస్తే ఏమయినా తెలవచ్చు కదా అన్నాను. ఆయన వినుక్కోలేదు. కన్విన్స్ అయినట్లు కనిపించాడు. డైరీ చూడాలి. ఎపుడెట్లా వీలవుతుందో అన్నాడు. అయితే అప్పటికే ఆయన కొన్ని ప్రాథమ్యాలు నిర్ణయించుకున్నాడు - సాయుధ పోరాటాన్ని ఎంచుకొని రాజ్యాధికారం కోసం తుపాకులు చేపట్టిన వాళ్లు 'ఎన్‌కౌంటర్' సమయంలో ఎట్లా దొరికారన్నది విచారించడం పౌరహక్కుల సంఘం పరిధియే గానీ, రాజ్యానికీ, విప్లవ పార్టీకీ మధ్యన సాయుధ సంఘర్షణ కారణంగా నిరాయుధులు, అంతకు ముందు కూడా ఏ ఆరోపణల కేసులు కూడా లేనివాళ్లు, బహుశా నక్సలైటు రాజకీయ విశ్వాస, విధేయతలు కూడా లేనివాళ్లు (మామూలు భాషలో వీళ్లను 'అమాయకులు' అంటుంటాం) కూడా 'ఎన్‌కౌంటర్' అయినపుడు అదే పౌరహక్కుల సంఘం చేపట్టవలసిన అంశం అని ఆయన భావించినట్లున్నాడు. జాతీయ మానవ హక్కుల కమిషన్‌కు ఎపిసిఎల్‌సి ప్రధాన కార్యదర్శిగా ఆయన రూపొందించి ఇచ్చిన మూడువందల పై చిలుకు ఎన్‌కౌంటర్ల జాబితాలో ఈ అవగాహనతో కూడిన వింగడింపు కనిపిస్తుంది. మానవ హక్కుల కమిషన్ కూడా సరిగ్గా అటువంటి ఐదు కేసుల్లోనే విచారణకు సిఫార్సు చేసింది.

1984 డిసెంబర్‌లో రాడికల్ యువజన సంఘం కార్యకర్త కొడవటి సుదర్శన్‌ను పోలీసులు అరెస్ట్ చేసి కాజీపేట పోలీసు స్టేషన్‌లో చిత్రహింసలు పెట్టి చంపేసారు. ములుగు అడవుల్లోకి తీసుకవెళ్లి దహనం చేసారు. కానీ 'ఎన్‌కౌంటర్' ప్రకటించలేదు. ఇది మొట్టమొదటి 'మిస్సింగ్' కేసు. ఈ విషయంలో నేను ముందుగా వెళ్లి కాజీపేట, సోమిడి, కడిపికొండలో నిజానిజాలు తెలుసుకుని, ప్రజలకు చెప్పడం కూడ బాలగోపాల్‌కు సరియైన పద్ధతి అనిపించలేదు. ఈ 'మిస్సింగ్'కు నిరసనగా రాడికల్స్ 18 జనవరి 1985న 'బంద్' పిలుపు ఇచ్చారు. ఆ రోజు మిల్ కాలనీ పోలీసు ఇన్‌స్పెక్టర్ ఇంటిపై రాడికల్స్ బాంబువేసారు. వెంటనే నన్ను, డాక్టర్ రామనాథం, సీతారామరావులను పోలీసులు అరెస్టు చేసారు. మా ముగ్గురినీ జైల్లో నక్సల్స్ బారక్‌లోనే పెట్టారు. ఆ రోజు నుంచి 21 దాకా ఊళ్లో లేని బాలగోపాల్‌ను 21న అరెస్టు చేసి జైల్లో సాధారణ ఖైదీలతోపాటు పెట్టారు. డాక్టర్ గారికి గుండెపోటు రావడం వల్ల ఆసుపత్రికి వెళ్లి అక్కడి నుంచి బెయిల్‌పై విడుదలయ్యాడు. ఫిబ్రవరి 8న మా ఇద్దరికి బెయిల్ వచ్చింది గానీ పోలీసులు మళ్లీ అరెస్టు చేయడానికి బయట కాపు కాస్తున్నారని తెలిసి మేం మా వ్యక్తిగత పూచీలు పెట్టలేదు. అప్పుడొక వారం రోజులు జైల్లో ఆయనతోపాటు సాధారణ ఖైదీల బ్యారక్‌లో ఉన్నాను. అక్కడాయన జబ్బులతో ఉన్న వాళ్లకు, వృద్ధులకు తాను స్వయంగా సేవ చేయడం చూసాను. శ్రీశ్రీ 'చరమరాత్రి' కథలు

అనువదించాడు. కాని ఆ తర్వాత ఆయన గదిమీద పోలీసులు రెయిడ్ చేసినపుడు ఆయన టైపు రైటరు, రచనలు, పుస్తకాలు అన్నీ ఎత్తుకపోయారు. చైనా శ్రామికవర్గ సాంస్కృతిక విప్లవం పై ఆయన వ్యాసానికి రంగనాయకమ్మ గారు ఇచ్చిన జవాబు కూడ అందులోనే పోయింది.

నేను '84 జనవరిలో మాకివలసలో విరసం కార్యదర్శిగా ఎన్నికయ్యానని తెలిసి ఆయన కొంచెం ఆశ్చర్యపోయాడు. ఎందుకంటే అప్పటివరకు విరసం కార్యదర్శులుగా ఎన్నికయిన వాళ్లందరూ రాజకీయ విశ్వాసాల గురించి కన్నా రచయితలుగా ఎక్కువ ప్రసిద్ధులు. ఆయన విరసంకు రాజకీయ విశ్వాసాలు బలంగా ఉన్నప్పటికీ రచయితలుగా ప్రసిద్ధులైన వారు కార్యదర్శిగా ఉండాలని కోరుకున్నాడు.

నేను మిల్ కాలనీ పోలీసు స్టేషన్ కేసులో మళ్లీ అరెస్టయ్యాను. ఎందుకంటే బాంబులు కలిగి ఉండడం, పంచడం, వేయడం - అని మూడు వేరు వేరు కేసులు పెట్టారు. ఒక్కొక్కదానికి ఒక్కొక్కసారి అరెస్టు చేసే పద్ధతి ఎంచుకున్నారు. ఆయనకిదంతా అబద్ధం అని తెలుసు గనుక ఇంక నన్ను డిఫెండ్ చేయాలని ఎంచుకున్నాడు. 'బాంబులు నేను పంచలేదు. భావాలు పంచలేదు' అని నేను రాసిన 'రిఫ్లెక్షన్' అనే కవితను, అంతకు ముందే '84లో రాసిన 'కసాయి' కవితను ఇంగ్లిష్‌లోకి అనువాదం చేసి 'ఇలస్ట్రేటెడ్ వీక్లీ' వాళ్లు అడిగితే ఇచ్చాడు.

1985 సెప్టెంబర్ 2న ఎస్.ఐ. యాదగిరి రెడ్డిని పీపుల్స్‌వార్ దళం చంపినపుడు పోలీసులు బాలగోపాల్ హనుమకొండలో లేడనుకున్నారు. ఆ రాత్రి ఆయన హనుమకొండ బస్‌స్టాండ్ ఎదురుగా తన గదిలో చదువుకుంటూ, రాసుకుంటూ ప్రశాంతంగా ఉంటే బయట మెట్ల మీద ఇల్లు గలామె ఆయనకు తెలియకుండానే కాపలా కాసింది. ఆ మర్నాడు ఆయన యథావిధిగా ఎదురుగా ఉన్న ఏనుగుల గడ్డ మీద చాయ్ తాగడానికి పోయాడు. అది ఎం.జి.ఎం.కు ఎగువన హనుమకొండలో ఉంది. యాదగిరి రెడ్డి మృతదేహం పోస్ట్‌మార్టమ్ జరిగిన ఎం.జి.ఎం.కు దిగువన ఇల్లు, క్లినిక్ ఉన్న డాక్టర్ రామనాథం గారిని ఊరేగింపు మిషతో చంపడానికి ఎంచుకున్నారు పోలీసులు. వాళ్లే ఇప్పుడు బాలగోపాల్ సహజ మరణం చెందాడు గనుక ఆయనపై అపార గౌరవ భావాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నారు. వాళ్లే బాలగోపాల్ గురించి 'ఎక్కడ శవం కనబడితే అక్కడ వాలే రాబందు' అని వ్యాఖ్యానించినపుడు నేను ఒక కవిత వ్రాసాను.

ప్రాణాన్నంటి
ప్రాణాన్ని నిలుపుకునే గుణమూ
పరిరక్షించుకునే గుణమూ ఉంటాయి
ప్రాణాన్ని హరించే వ్రణమూ
మోహరించే రణమూ ఉంటాయి
జీవితం రాటుదేలే కొద్దీ
మృత్యువును నిర్జించే కొద్దీ
అమరత్వానికి చేరువవుతాడు మనిషి
మృత్యువుకు శత్రువవుతుంటాడు మనిషి
మనుషుల్ని కాల్చుక తినే వ్యవస్థ
శవాల కోసం
శ్మశాన భద్రతను కనిపెట్టుకొని ఉంటుంది
అక్కడ రాబందుకు
మనిషి బంధువూ
రాబందుగానే కనిపిస్తాడు

ఎస్.ఐ. యాదగిరి రెడ్డి హత్య కేసులో కూడా మా ఇద్దరినీ ముద్దాయిలుగా చూపారు. అక్కడి నుంచీ రాంనగర్ కుట్ర కేసులో నన్ను ముద్దాయిగా చూపుతూ, 'భవిష్యత్ చిత్రపటం' కవితా సంకలనాన్ని నిషేధించడాన్ని రాజ్యం చేస్తున్న ఒక దురాలోచనగా ఆయన భావించాడు. రచయితను కేవలం ఒక నేరస్తునిగా సమాజం ముందు నిలబెట్టే ఈ ధోరణిపై మౌనం సరికాదనుకున్నట్టున్నాడు. అందుకే 1968లో నా 'చలినెగళ్లు' కవితా సంకలనాన్ని రాచమల్లు రామచంద్రారెడ్డి ప్రోత్సహించినంత ఔదార్యంతో బాలగోపాల్ 'భవిష్యత్ చిత్రపటం' నిషేధం గురించీ టాడా కింద రాంనగర్ కుట్ర కేసులో నన్ను జైల్లో ఉంచడం గురించీ ఎకనమిక్ అండ్ పొలిటికల్ వీక్లీలో ఒక విశ్లేషణాత్మకమైన వ్యాసం రాసాడు. అప్పటికీ ఇప్పటికీ అది నేనాయన నా కవిత్వానికిచ్చిన ఉదారమైన సర్టిఫికెట్‌గా అపురూపంగా హృదయంలో పదిలపరుచుకున్నాను.

'86-89 నేను సికింద్రాబాద్ జైల్లో ఉన్నకాలం నాకాయనను మరింత దగ్గర చేసింది. ఊళ్లో ఉంటే ప్రతి వాయిదాకు వచ్చి నన్ను కలిసేవాడు. నా ఒంటరితనాన్ని, సంక్షోభాన్ని పంచుకొని ఆశ్వాసం ఇచ్చేవాడు. తాను కూడా వరంగల్‌కు వెళ్లలేని భయంకర పరిస్థితులున్నా ఎప్పటికప్పుడు నా కుటుంబ యోగక్షేమాలను పట్టించుకునేవాడు. 1986 నవంబర్‌లో ఎపిసిఎల్‌సి కరీంనగర్ నాయకుడు జాపా లక్ష్మారెడ్డిని మఫ్టీలో వచ్చిన పోలీసు అధికారి చంపిన తర్వాత నా కేసు వాయిదా రోజు కోర్టు ఆవరణలో నా ఎస్కార్ట్ వ్యాన్ దగ్గరికి బాలగోపాల్ వచ్చాడు. 'ఎందుకిట్లా తిరుగుతున్నారు? పైగా ఒక్కరు' అన్నాను ఎంతో ఆందోళనగా. 'నాకేమవుతుంది. నేనీ మధ్యన జస్టిస్ కృష్ణయ్యర్ మాట్లాడిన సభకు అధ్యక్షత వహించాను. తెలుసా?' అన్నాడు. 'పత్రికలో చదివాను. కాని జస్టిస్ కృష్ణయ్యర్ కూడ గౌరవించే వ్యక్తి విలువేమిటో తుపాకి గుండుకు తెలియదు కదా' అన్నాను. దువ్వని నెత్తిలోకి పొడవాటి వేళ్లు దూర్చుకొని నవ్వి ఊరుకున్నాడు.

'87 చివరి రోజుల్లో చింతపెల్లి అడవుల్లో నక్సలైట్లకు ఆశ్రయమిస్తున్నారనే నెపంతో, కక్షతో గ్రేహౌండ్స్ ఆరువందల గుత్తికోయల గుడిసెలు తగులబెట్టారు. బాలగోపాల్ ఈ దురంతాన్ని పీపుల్స్ ట్రిబ్యునల్ ఏర్పాటు చేసి ప్రపంచం దృష్టికి తేవాలని అక్కడికి ఎన్నోసార్లు తిరిగాడు. ఆ కమిటీ అధ్యక్షుడు మృణాల్‌సేన్‌ను కలవడానికి కలకత్తాకు పోయినపుడే విశాఖపట్నంలో చలసాని ప్రసాద్‌కు కనిపించకపోవడం వల్ల మొదటిసారి 'కిడ్నాప్' ఆందోళన కలిగింది. చింతపెల్లి అడవులకు నిజనిర్ధారణకు వెళ్లివస్తుంటే రోడ్డు వేస్తున్న రోడ్డు రోలర్ నుంచి సలసల కాగుతున్న తారు వి.ఎస్. కృష్ణ నడుపుతున్న స్కూటర్ వెనుక కూర్చొని వస్తున్న ఆయన భుజం నుంచి పిడికిలి వరకు ధారకట్టింది. అట్లే తారు అంటిన ప్రకటన కాగితాలు ప్రెస్ కాన్ఫరెన్స్‌లో ఇస్తూ పత్రికా విలేకరులను అట్లా ఇవ్వాల్సి వచ్చినందుకు క్షమించమన్నాడట. విశాఖపట్నం చేరుకొని, హైదరాబాద్‌కు వచ్చాడు. చెయ్యి బొబ్బలెక్కి చర్మం కమలడం కృష్ణక్క చూసింది. వెంటనే ఒక ఇంటర్వ్యూలో మా వాళ్ల ద్వారా నాకిది తెలిసింది. కోర్టు వాయిదా రోజు నన్ను కలవడానికి వచ్చాడు. పోలీసులు ఎస్కార్టు వ్యాన్ దగ్గరికి రానివ్వలేదు. కోర్టులో అనుమతి దొరకలేదు. అసలు మేం మాట్లాడుకునే, సరిగా చూసుకునే అవకాశం కూడా లేకుండా పోలీసులు ఆయనను అడ్డగించి, నన్ను జైలుకు తీసుకువచ్చారు. ఆ రాత్రి ఆయన కోసం రాసిందే ఈ 'బరువు దించుకున్న గీతం' -

గోదావరి కన్నీరు పెట్టుకొని
సముద్రంతో చెప్పుకున్న కడుపు చిచ్చుముచ్చట లేవో
చెప్తామని నాకు నువు తూర్పుగాలిలా వచ్చావు
ఆ ప్రాణ వాయువుల కోసమే ఆర్తిగొన్న
చెట్టువలె కదలలేక నోరు తెరిచాను
మన మధ్య ఏ అదృశ్య హస్తం వచ్చి నిలిచింది
మనమీద మనమే నిషేధాలు విధించుకొని
మౌనం వహిస్తున్నామా
నీకు కనిపించకూడదని నా కనుల గోదారులను
కంఠంలో మింగాను
దినమంతా గొంతులో కన్నీళ్లు కుచ్చుకుంటున్నాయి
ఇంక ఈ రాత్రి సముద్రం గోదావరిని

తన ఒడిలోకి తీసుకొని ఓదారుస్తున్న రాత్రి
సరం తప్పిన స్వరాలను వెక్కిళ్లతో సవరించుకొని
అదిమిపట్టిన హార్మోనియం లాంటి హృదయాన్ని
రెండు చేతులా ఊదుకొని
తలచుకొని తలచుకొని వచ్చిన దుఃఖగీతంతో
మొహమంతా కడుక్కున్నాను
ఇపుడింక కంఠంలో కంటకాలు లేవు
కళ్లల్లో లేవు
నోళ్లు తెరచుకొని మాట్లాడుకోలేకపోయిన
మన మధ్య అగాధ కాల వారధిపై
ఇదిగో ఈ బరువు దించుకున్న గీతాన్ని దించాను
ఇది నీ దగ్గరికి పక్షి అయి వస్తుందో పువ్వయి వస్తుందో
పిచ్చిగాలిగానే వస్తుందో
మృదువుగా పలకరిస్తావు కదూ

చింతపల్లి గృహదహనాలపై ఇద్దరు రిటైర్డ్ జడ్జీలతో పీపుల్స్ ట్రిబ్యునల్ నిర్వహించాడు. పోలీసులు మఫ్టీలో వచ్చి నానా బీభత్సం సృష్టించి భగ్నం చేసారు. 'అంకురం' సినిమాలో ఈ సంఘటనను, డాక్టర్ రామనాథం గారి హత్యను సృజనాత్మకంగా కలిపి తీసిన దృశ్యం కన్నా మించి రాయలేం. చింతపెల్లి గృహదహనాలపై బాలగోపాల్ రాసిన నిజనిర్ధారణ రిపోర్టు ఎంత సాధికారికంగా ఉన్నదంటే అప్పటి తెలుగుదేశం ప్రభుత్వంపై కాంగ్రెస్ పార్టీ తరపున వేసిన ప్రజాప్రయోజన వ్యాజ్యంలో పరిచ్ఛేదాలకు పరిచ్ఛేదాలే ఎస్. రామచంద్రరావుగారు ఎత్తి రాసారు.

పన్నెండేళ్లు గడిచిపోయినవి. 'ముక్తకంఠం'లో ఉన్న ఈ కవిత తనకొరకు రాసిందేనని నేను ఎప్పుడూ ఆయనకు చెప్పలేదు. ఇప్పుడెట్లాగూ చెప్పలేను. కాని అప్పుడూ ఇప్పుడూ అన్ని విధాల ఒకటే మానసిక స్థితి. ఇపుడు దేశంలోని అడివంతా ఇంద్రవెల్లే, చింతపల్లే. బాలగోపాల్ నడకంతా విస్తరించిన అదే అడవిలో.

నిజామాబాద్ జిల్లాలో ఒక ఇన్‌ఫార్మర్‌ను చంపబోయి పీపుల్స్‌వార్ సభ్యుడొకరు కండక్టర్‌నో మరొకరినో చంపాడు. అది ఆయన ఖండించాడు. ఆ తర్వాత కోర్టుకు వచ్చినపుడు 'ఉద్దిష్ట వ్యక్తి కానపుడు ఇక నుంచి ఖండించాలనుకున్నాను' అన్నాడు. 'పొరపాట్లు జరుగవచ్చును కదా' అన్నాను. 'ప్రాణం విలువ తెలువాలి గదా' అన్నాడు. 'వీళ్లు తమ ప్రాణాలు ఎంత తృణప్రాయంగా ఇవ్వగలరో, ఎదుటి వారి ప్రాణాల పట్ల కూడ అంత నిర్లక్ష్యంగా ఉండగలరు' అన్నాడు. నేను పొడిగించలేదు. కానీ ప్రాణి అస్తిత్వానికి, మనిషి ఆలోచనలు, అనుభూతికి, కమ్యూనిస్టు చైతన్యానికి కమ్యూనిస్టులు అత్యంత విలువ ఇస్తారే, ఇది నిజమా అని ఆందోళన చెందాను. ఆ తర్వాత కాలంలో చర్చలు ముగిసి ఎన్‌కౌంటర్లు, ప్రతిఘటన మొదలయ్యాక ఇన్‌ఫార్మర్ల రహస్య హత్య గురించి తన పేరుతో వచ్చిన ప్రకటన పోలీసులు ఇచ్చిందేనని రామకృష్ణ 2005 ఏప్రిల్ 9న ఇచ్చిన ప్రకటన స్పిరిట్ కె.ఎస్. వ్యవసాయ విప్లవం అంటే సర్పయాగం కాదని చెప్పిన దాని సాంద్ర వ్యక్తీకరణ కాదా. 'ప్రజలకు, విప్లవానికి హాని చేయని వారికెవరికైనా, వాళ్లు పోలీసులయినా సరే హాని చేయడం విప్లవాచరణ కాదని, అది విప్లవానికి నష్టము'ని పార్టీ కార్యదర్శి స్వయంగా ప్రకటించాడే.

ఇందిరాగాంధీ హత్య తర్వాత సిక్కుల ఊచకోత, గృహదహనాలపై పియుడిఆర్ వేసిన 'హూ ఆర్‌ది గిల్టీ' పుస్తకం రెండో ముద్రణలో పంజాబ్ మిలిటెంట్లు చేస్తున్న చర్యలను కూడ ఖండిస్తూ ఒక ముందుమాట చేర్చారు. ఆ రోజుల్లో పియుడిఆర్ కార్యదర్శి సుదేష్ వైద్ వరంగల్‌కు వచ్చింది. డాక్టర్ రామనాథం గారి క్లినిక్ పైన ఎపిసిఎల్‌సి యాక్టివిస్టుల మీటింగు కోసమే నిర్మించిన హాల్‌లో సమావేశం జరిగింది. అపుడామెతో ప్రైవేట్ హింసకైనా కారణం రాజ్యహింసనే అనే వాదానికి నాయకత్వం వహించిన వాళ్లు బాలగోపాల్, రామనాథం గార్లు. అట్లే కరీంనగర్ జిల్లా గూడూరుకు చెందిన భూస్వామి ఎం.ఎల్.సి. కేశవరెడ్డిని పీపుల్స్‌వార్ దళం చంపినపుడు కూడా నిజనిర్ధారణ చేయాలన్న పియుసిఎల్ రామమూర్తి గారితో విభేదించింది కూడా బాలగోపాలే. 'చీకటి కోణాలు' వ్యాసం రాసేనాటికి ఆయన అవగాహనలో మార్పు వచ్చింది.

సృజన ప్రచురణలు సాధన 'రాగో' నవలకు ఆయనను ముందుమాట రాయమని అడిగాను. అది రాసి పంపుతూ ఒక కవరింగ్ లెటర్ పెట్టారు. 'నా 'ముందుమాట' రచయిత విశ్వాసాలకు పూర్తిగా భిన్నంగా ఉన్నట్లున్నది. ముందుమాటగా వేయడం భావ్యం కాదనిపిస్తోంది. అందుకని విడిగా వ్యాసంగా అచ్చువేయదలుచుకుంటే వేయండి' అని. అట్లా ఆయన సూచన మేరకే అది 'అరుణతార' కిచ్చాను. '93 సెప్టెంబర్ అరుణతారలో 'చరిత్ర - మనిషి - మార్క్సిజం' గా అచ్చయిన వ్యాసంలో ఆయన ప్రతిపాదించిన మానవ స్వభావ నిర్ణాయకతపై ఈనాటికీ చర్చ జరుగుతోంది.

అట్లే 'ఏడోసారా కథ' కు ముందుమాటలో కూడ ఆయన అవగాహనలో మార్పు ప్రస్ఫుటంగా కనిపిస్తుంది.

'89 మార్చ్‌లో నేను విడుదలయిన రాత్రే నన్ను ఆర్.కె. ఇంట్లో కలవడానికి వచ్చిన బాలగోపాల్ బహుశా నా జీవితంలో తొలిసారిగా అనేక విషయాలపై మనసువిప్పి మాట్లాడాడు. ఎపిసిఎల్‌సి నిర్మాణ విషయాలు కూడా పంచుకున్నాడు. ఆ రాత్రే ఆయన నెల్లూరులో జరిగే ఎపిసిఎల్‌సి మహాసభలకు పోతున్నాడు. బొజ్జాతారకం, హరగోపాల్‌లను సంస్థలోకి తేదల్చుకున్నామని చెప్పాడు. ఎందువల్లనో ఇపుడు చెప్పలేను గానీ ఆ రాత్రి కొన్ని గంటలు నా ముందు ఆయన తెరిచిన పుస్తకమై పరుచుకున్నాడు. అప్పుడే 'సృజన సంపాదకీయాలు' పుస్తకంగా వేయాలని చాలాకాలంగా కోరుతున్న ఆర్.కె. అభ్యర్థనను అంగీకరించమని 'ఆదేశించాడు'. ఇంక సృజన ఎప్పటికీ రాదనుకున్నప్పుడు, నా తర్వాతగానీ అచ్చు కావడానికి వీలు లేదనుకున్న సృజన సంపాదకీయాలు అట్లా 'పర్‌స్పెక్టివ్స్' ప్రచురణలుగా వచ్చాయి.

కొద్ది రోజులకే ఖమ్మం జిల్లాలో ఆయన కిడ్నాప్ అయ్యాడు. దేశమంతా అట్టుడికి పోయింది. కిడ్నాప్ అయిన ఎపి ఎస్పీ ఐదుగురు పోలీసులను వదలమని విజ్ఞప్తి చేయవలసిందిగా వాళ్లాయనను బలవంత పెట్టారట. 'ఏ పనయినా స్వేచ్ఛలో చేస్తాను తప్ప నిర్బంధించి చేయించలేరు' అన్నాడట. కళ్లకు గంతలు కట్టి వెహికల్‌లో తీసుకుపోతుంటే ప్రతి పల్లె, ప్రతిపాట ఖమ్మం జిల్లాలో తాను పోల్చుకున్నానన్నాడు. ఇండియన్ ఎక్స్‌ప్రెస్ ఆఫీసు ముందు వదిలి పెట్టినాక ఆ సాయంత్రం బాగ్‌లింగంపల్లిలో మా యింటికి వచ్చాడు. మా ఇంట్లోనే ఉండి పొమ్మన్నాం. ఆ తర్వాత కాలంలో అమరుడయిన వీరన్నను ఆయన ఎక్కడికి వెళ్లినా తోడుగా పొమ్మన్నాం. ఒకటి రెండు రోజులు భరించి 'నాకు బాడీగార్డును పెట్టారా' అని కోపగించుకొని అసలు మా ఇంటికే రాకుండా పోయాడు. ఆ కిడ్నాప్ మర్నాడు ప్రెస్ క్లబ్‌లో ఆయన ప్రసంగం ఆయన అవగాహన పరిణతిని తెలియ చేస్తుంది. '86 ఆరంభంలో మీసా కింద అరెస్టయి విడుదలయ్యాక 'జెంటిల్మన్'కు ఇచ్చిన ఇంటర్వ్యూలో 'నా పేరుకు ముందు డాక్టర్ అనే మాట చేర్చడం ఎవరి అక్రమ అరెస్టునయినా ఖండించడానికి పనికొస్తుందనుకుంటే, ఐ ఆమ్ ఫర్ ఇట్' అన్నాడు. ఇండియా టుడే పియుసిఎల్ ఇచ్చిన ఇరవై వేల రూపాయలు తన 'సాహస ప్రజాస్వామిక కృషి'కి గుర్తింపుగా కన్న చింతపెల్లి గృహదహనాలపై ట్రిబ్యునల్ నిర్వహించే ఖర్చుల కోసం తీసుకున్నాడు.

'నా పుట్టుక, రంగు, చదువు కూడా నేను విముక్తం కావడానికి దోహదం చేసాయంటేనే ఈ దేశంలో రాజ్యాంగస్ఫూర్తి అమలు కాకపోడమే కాదు, సమాజానికి కూడా ప్రజాస్వామ్య సంస్కృతి మనం అందించలేకపోయామనడానికి నిదర్శనం. ఇంతకు ముందూ, ఇక ముందూ కిడ్నాప్‌కు గురయిన, గురయ్యే అనామకులు కూడా విముక్తం కాగలిగిననాడు మనం మన వీపు చరచుకోవచ్చు.' ఇవే మాటలు కాకున్నా, ఇదే స్పిరిట్.

1990 ఏప్రిల్‌లో జన నాట్యమండలి వాళ్లతోపాటు నేను, నా సహచరి హేమలత, బాలగోపాల్, వసంతలక్ష్మి బస్సు తీసుకొని ఇంద్రవెల్లి, బెల్లంపల్లి, గోదావరి ఖని సభలకు తిరిగాం. పల్లీలు, జామపండ్లు కొనుక్కుని తింటూ నేలమీదనే పడుకుంటూ. ఎంతో సరదాగా కబుర్లు చెప్తూ. '90 మేలో తలపెట్టిన రైతు కూలీ సంఘం సభల ముందు రాష్ట్రంలో 'మిస్సింగు' కేసుల వివరాలు సేకరించడానికి బాలగోపాల్, వసంతలక్ష్మి, హేమలను తోడు తీసుకొని తెలంగాణ అంతటా తిరిగాడు. జస్టిస్ టి.ఎల్.ఎన్. రెడ్డి 'మిస్సింగు' కేసుల మీద చేసిన విచారణ సందర్భంగా ఆయనతో కలిసి తిరిగాను. తమ రక్త బంధువులు అదృశ్యమైన వాళ్లు కనీసం కూడు గుడ్డ గూడుకు నోచుకొని గౌరవంగా బతకగలిగితే బాగుండునని ఆయన ఆశించాడు. ఆయన 1987లోనే ఎకనమిక్ అండ్ పొలిటికల్ వీక్లీలో 'మిస్సింగ్' అని ఒక వ్యాసం రాసాడు. (ఆ తర్వాత కాలంలో లాటిన్ అమెరికన్ నవల 'విడోస్' తెలుగులో 'మిస్సింగ్' పేరుతో వెలువడినపుడు బాలగోపాల్ అద్భుతమైన ముందుమాట రాసాడు). తమ 'మనిషి అదృశ్య'మయితే ఆ ఆందోళన ఎలా ఉంటుందో 'మిస్సింగ్'లో ప్రపంచ భాషలో (సం)గ్రహించిన బాలగోపాల్‌కు అని నేను '87 ఫిబ్రవరిలోనే 'అదృశ్యం' అని ఒక కవిత రాసాను. (చాల ప్రచారాన్ని పొంది, భారతీయ భాషలన్నింట్లోకి అనువాదమైన నా 'డాక్టూవు' కవిత కూడ 'ఈ మాటతో పాటు నేనిన్నాళ్లు చెప్పలేకపోతున్న భావాలకు ఇండియన్ ఎక్స్‌ప్రెస్ లేఖ, ఎకనమిక్ అండ్ పొలిటికల్ వీక్లీలో వ్యాసం ద్వారా ఒక స్పష్టత నిచ్చిన బాలగోపాల్ ప్రేరణ' వల్ల రాసిందే. ఆ తర్వాత కాలంలో ఆయన ఢిల్లీకి వెళ్లా రైల్లో ఇంగ్లిష్ చేసి జెఎన్‌యు విద్యార్థులకు ఇచ్చి వచ్చాడట.) 1980-90 ఒక దశాబ్దకాలం ఆయన ప్రజా ఉద్యమాలలో చేసిన కృషికి గుర్తింపుగానే ఆంధ్రప్రదేశ్ రైతు కూలీ సంఘం వరంగల్ మహాసభలకు మే 1990లో ఆయనను ప్రధాన అతిథిగా పిలవాలని ఏకగ్రీవంగా నిర్ణయించాం.

1991 ఆగస్ట్‌లో మా సహజ పెళ్లికి మా కుటుంబం కాక ఒకే ఒక్క అతిథి బాలగోపాల్. ఆయన అతిథే గాని గెస్ట్ కాదు. ఆశ్చర్యమేమిటంటే 1991 డిసెంబర్‌లో మేము మలక్‌పేట లక్ష్మి అపార్ట్‌మెంట్స్‌కు మారాక బాలగోపాల్ ఒక్కసారి కూడా మా ఇంటికి వచ్చినట్లు లేదు. నేను కూడ రెడ్‌హిల్స్‌లో ఆయన ఉండగా ఒకటి రెండుసార్లు ఆయన ఇంటికి వెళ్లానేమోగానీ ఎప్పుడూ సభల్లోనో, కోర్టులోనో కలుసుకోవడం, లేదా పనుల మీద ఫోన్లో మాట్లాడుకోవడం.

1993లో ఎపిసిఎల్‌సి కర్నూలు మహాసభల కన్న ముందు మా ఇంట్లో అప్పుడు ఎపిసిఎల్‌సి లో పనిచేస్తున్న రవిశర్మ, ప్రొఫెసర్ లక్ష్మణ్‌లను చూసిన ఒక వ్యక్తి ఆయనను ఎపిసిఎల్‌సి కార్యదర్శి పదవి నుంచి తొలగించడానికి మా ఇంట్లో కుట్ర జరుగుతున్నదని ఆయనకు చెప్పినట్లున్నాడు. ఆయన మనసు కష్టపెట్టుకున్నాడు. నేనెప్పుడూ ఆ అపోహ తొలగించే ప్రయత్నం చేయలేదు. బాలగోపాల్ సంస్కృతి సంజాయిషీలను, వివరణలను ఇష్టపడదని తెలుసు. ఆయన 1998 దాకా ఎపిసిఎల్‌సి కార్యదర్శిగా కొనసాగాడను కుంటాను.

2005 మేలో నేను తీవ్ర సంక్షోభానికి గురయినపుడు 1975 నుంచీ ఆత్మీయుడయిన ఒక కామ్రేడ్‌కు లేఖ రాస్తూ ఇట్లా ముగించాను -

మన ఆకాంక్షలే కాదు
అప్పుడప్పుడు మన భయాలూ రుజువవుతుంటాయి
ద్వేషం చీకటి కాదు చుక్కల రాత్రి అనుకున్న చోట
అది స్నేహాకాంక్షలో కరిగిపోయినా
మళ్లీ గడ్డకట్టి
మన హితం మనకే ఒప్పజెప్పగలదు
ఆకాశాన్ని విభజించగలదు
విజయం కోసం చేసే యజ్ఞం కన్నా మనిషికి
విలువల కోసం చేసే పోరాటం గీటురాయి
యుద్ధాలు జయాపజయాలతో ముగుస్తాయి
పోరాటాలు హృదయస్పందనలున్నంత కాలం ఉంటాయి
వైరుధ్యాల సంఘర్షణలో విలువలు లయించి
మళ్లా కొత్త విలువలు పుడతాయి
విలువలు కొండవాలులో కనిపించని
సెలఏరు వంటివి
ఉద్యమ జలపాతంలా అవి
విద్యుత్తేజంతో నిను ఆవహించవు
సూర్యాస్తమయం తర్వాత
చీకట్లో నీ చూపులతో ఊదుకొని
నీ చైతన్య తైలంతో వెలిగించుకునే దారి లాంటివి
విలువలు
మాట చాటున దాగిన మనసులాంటివి
పనిలో ప్రతిఫలించే సృజనలాంటివి
ప్రభావమే గీటురాయి తప్ప
ఉత్సవాలు చేసుకునే గెలుపు విలువలకుండదు
నిరంతర ఘర్షణే తప్ప
ముగింపులేని జీవిత సత్యం విలువలు

దీనికి జవాబుగా ఆ కామ్రేడ్ నిర్మాణం ఉద్యమం విలువల అంతస్సంబంధాన్ని నేనిట్లా చూడడం బాలగోపాల్ వలె ఆలోచించడమేనని కొట్టిపారేసాడు. నిజానికి 1975 నుంచీ బాలగోపాల్ ఆయనకు కూడా ఆత్మీయుడే. ఇద్దరూ సూరపనేని జనార్దన్ ఉత్తేజంతో ఉద్యమంలోకి వచ్చినవాళ్లే.

అవును కదూ - మనకు ఒకరికొకరం అర్థం కావడం వల్ల కాదు, పీడితవర్గ పక్షపాతం, చైతన్యం ఉండి కూడ అపార్థాలకు గురికావడం కూడా దుఃఖానికి, క్షోభకు కారణమవుతుంది.

❖

స్వీకారం

1. **ఇప్పపూలు**
   గిరిజన సంచార తెగల కథలు
   సంపాదకులు : ప్రొ. జయధీర్ తిరుమల రావు
   జీవన్
   ప్రతిభా ప్రచురణలు, ఖమ్మం, వెల : రూ.150/-
   ప్రతులకు : జీవన 4-1-25, రోటరీ నగర్
   ఖమ్మం - 507 002.
2. **భావ విప్లవకారుడు కొడవటిగంటి**
   సాహిత్య సమాలోచన
   పునర్ముద్రణ విరసం వెల : రూ.10/-
   అన్ని పుస్తకాల షాపుల్లో దొరుకుతుంది.
3. **శిఖామణి కవిత్వం**
   తాత్విక సౌందర్యం
   రచన : సౌభాగ్య వెల 95/-
   నందిని పబ్లికేషన్స్
   అన్ని పుస్తకాల షాపుల్లో దొరుకుతుంది.